

221. levél

Niccolò Machiavelli levele Francesco Vettorinak

Firenze, 1514. február 4.

Nagyrabecsült firenzei Francesco Vettorinak, szentszéki nagykövetnek, az ő jótevőjének

Nagyrabecsült nagykövet. Tegnap tértem vissza a birtokomról és az Ön Paolója átadta a múlt hónap 23-án kelt levelét, melyet válaszképpen írt egyik, ki tudja, mikori levelemre, s melyet oly nagy örömmel fogadtam látva, mily kegyes volt Fortuna Önhöz, amikor is úgy intézte, hogy Filippo és Brancaccio Önnel egy lélekké lett két testben, pontosabban két lélekké egy testben. És amikor újra végiggondolom közös históriájukat, elejétől a végéig, bizony, ha el nem hagytam volna régi szokásomat, most beilleszthetném az új idők dolgainak meséi közé, s úgy vélem, érdemes lenne akár valamely fejedelemnek is elmesélni, mint olyan dolgot, mit ez évben hallottam. Szinte látom Brancacciót, amint alantól, egy a széken ücsörögve próbálja jobban szemügyre venni Gostanza orcáját, és ahogy minden szavával, mozdulatával, nevetésével, ajkának s szemének rándulásával, minden verejtékcseppjével csügg, sorvadozik és emésztődik Gostanza szavain, lihegésén, tekintetén és illatán, finom modorán és nőies vendégszeretetén.

Jobb kéz felé fordultam és láttam Casát, aki oly közel volt az ifjúhoz, hogy borotvált kobakjával az orcáik szinte összeértek.

Látom, ahogy gesztikulál, s hol az egyik, hol a másik oldalára kerül, majd olykor megrázza fejét a fiú csonka, szégyenlős válaszainak hallatán. Látom, ahogy beszél vele, egyszer mint apa, máskor mint tanító, majd a szerelmes szerepét játszva, s a szegény ifjú kétkedik, mi lesz a vége, miféle cél felé akarja vezetni őt; néha kétség fogja el tisztességét illetően, néha megbízik méltóságteljes lényében, néha meg tisztelet fogja el szépsége és érett külleme iránt. És látom Önt is, nagykövet uram, amint kedélyesen elvan az özvegygel és bátyjával, miközben egyik szemét az ifjún nyugosztja – természetesen a jobbat –, a másikat meg a leányon; s az egyik fülével az özvegy szavaira figyel, a másikkal pedig Casát és Brancacciót követi. Látom, ahogy általánosságban válaszol nekik, mindig az utolsó szavukat ismételve, mint Ekhó, majd hirtelen félbevágja az érveléseket és gyors, ujjnyi hosszú léptekkel odaszalad a tűzhöz, vesetájon némiképp meghajolva. És látom, hogy érkezésére Filippo, Brancaccio, az ifjú és a leány talpra ugranak, Ön pedig így szól: – Üljetek csak le, legyetek nyugodtan, ne mozduljatok, folytassátok beszélgetéseteket –, majd némi családias és hatásos szertartás után mindenki leül,

Niccolò Machiavelli levele Francesco Vettorinak

Firenze, 1514. február 4.

Különbség, XII. évf. / 1. szám | 2012 május, 42-44.o.

és újból belekezd valami kellemes beszélgetésbe. De főként látni vélem Filippót, amikor Piero del Bene¹ megérkezett; s ha festeni tudnék, akkor e képet küldeném el Önnek, mert szavakkal le nem tudom írni nyájas mozdulatai, ferde tekintetét, s lenéző pózát. Látom Önt az asztalnál, ahogy a kenyeret, a poharakat, az asztalt, és a háromlábú székeket rendezgeti, s ahogy mindenki örül, sőt úszik a boldogságban, hogy szinte túlcordul a nagy boldogságáradat. Végül látom a szekér elé láncolt Jupitert, látom Önt szerelmesen, s ahogyan a zöld fába kapó tűz is erősebb, úgy az Önben gyúló szerelem is hatalmasabb, mert az akadályok miatt nehezebben adja meg magát a lángoknak. S most felkiálthatnék könnyen, mint Terentius: „*O coelum, o terram, o maria Neptuni*”². Látom Önt, ahogy küzd belül, mert se nem egyeznek, se nem halnak együtt méltóság s szerelem³, így hol hattyúvá akarna válni, hogy öléből tojással ajándékozza meg őt, hol arannyá, hogy a hölgy az erszényébe tehesse Önt, s hol ilyen állattá, hol olyanná, a lényeg, hogy Szerelmétől sose váljon el.

S mivel példám Önt rettegéssel tölti el, mert jól emlékszik, mit tett Ámor nyíla velem, így kénytelen vagyok elmesélni, én hogyan lettem úrrá magamon. Bizony átadtam magam neki, hagytam, hadd tegyen velem, amit akar, követtem erdőkön, völgyeken, meredélyeken és réteken át, minthogy úgy találtam, minél jobban kínozom miatta magam, annál több bájjal igéz meg. Dobja le hát a nyergét, s húzza be a féket, hunyja le szemét, és mondja ezt: Tégy, amit akarsz, Ámor, vezess Te engem, mutass Te utat nekem, ha jól járok, dicsőségedet hirdetem, s átkozlak majd, ha elbukom: a szolgád vagyok, nem érsz el semmit gyötréssel, sőt, inkább vesztel, hisz önnön dolgaidat gyötröd bennem. Ilyen és hasonló szavakkal, melyek sziklákat volnának képesek megindítani, könnyen könnyörületté teheti, uram. Így hát éljen boldogan, ne rettenjen semmitől, fordítsa orcáját Fortuna felé, s kövesse a dolgokat, melyeket az ég, az idők és az emberek forgandósága tárnak Ön elé, és kétsége se legyen, hogy így minden kötelékkel szakítani tud, és felülkerekedik minden nehézségen. S ha netán szerenádót akarna adni, ajánlom magamat: megyek, s valamelyik szép találmányommal szerelemre indítom a hölgyet.

Ez lenne tehát a levelére a válaszom, mást nem tudok mondani Önnek. Ha csak nem szolgálhatok az elkövetkezendő bajok jövődöléseivel és híreivel, me-

1 Del Bene egy firenzei bankár volt Rómában.

2 Terentius: *Adelphi* 5, 3: Ó ég és föld, ó Neptunus tengere. Vö. Terentius: *Testvérek*, in: Terentius vígjátékai, ford. Kis Sándor, Budapest 1895, 401: Ég, föld, tengerek!

3 Vö. Ovidius: *Metamorphoses*, 2, 846-7, magyarul: Ovidius: *Átváltozások*, ford. Devecseri Gábor, Budapest 1964, 68: Nem fér össze nagyon, de nem is lakozik soha együtt / méltóság s szerelem.

lyeket, ha hazugságnak találja, megsemmisíti, ha meg igaznak, jóra fordítja Isten. Firenzei tartózkodásom során Donato del Corno és Riccia asszony⁴ műhelyei közt osztom meg időmet, s igencsak úgy veszem, mindkettőjük idegeire megyek: az egyik műhely-hátráltatónak, a másik otthon-hátráltatónak nevez. Mindazonáltal egyiknek is és másiknak is szemében fontos tanácsadó vagyok, s hát olyannyira javamra szolgál ebbéli megbecsülésem, hogy Donato hagyta, tűzhelyénél hadd melegedjek, míg a másik néha futó csókot is enged. Azt hiszem, nem tart soká e kedvezés, mert mindkettőjüknek adtam bizonyos tanácsokat, melyeket sosem mérlegeltem igazán, olyannnyira, hogy nemrég, egy beszélgetés alkalmával Riccia asszony azt mondta nekem: – Ezek a bölcsek, ezek a bölcsek, nem tudom, hol bujkálnak, úgy tűnik, mindenki fordítva vesz mindent.

Nagyrabecsült nagykövet, láthatja, hová az ördögbe kerültem. Mégis szeretném megtartani az irányomban való jóindulatukat, mert jelenleg nincs egyéb lehetőségem. Ha viszont Ön, Filippo, vagy Brancaccio tudna valami mást, hálás lennék, ha megírnák nekem. Isten önnel.

1514. február 4. napján

Niccolò Machiavelli Firenzéből
(Sárközy Nikolett fordítása)

⁴ Firenzei kurtizán, akivel Machiavelli házasságon kívüli viszonyt folytatott. Machiavelli egy korábbi levelében utal egy bizonyos Riccio-ra (gazdag férfira), mint a fent említett Donato del Corno egyik szolgájára. Nem ismerünk közelebbi részleteket e személyes viszonyokról azon kívül, hogy Donato del Corno Machiavelli bizalmas barátjának számíthatott.